MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA
(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMHALLEF
TONIO MALLIA

Seduta tat-23 ta' Gunju, 2005

Rikors Numru. 5/2005

Emanuel Camilleri u martu Mary Camilleri

vs

Kummissarju tal-Artijiet u l-Avukat Generali

Il-Qorti:

Rat ir-rikors imressaq fl-4 ta' Frar, 2005, li bis-sahha tieghu, wara li r-rikorrenti ippremettew illi:

Huma ilhom joqghodu bhala unika residenza taghhom u ta' uliedhom fil-fond *47, St John Street, Siggiewi*, u dan bhala bieb principali *stante* li l-istess bini ghandu l-bibien 45 u 46 fl-istess triq, u l-ambjenti kollha jinfdu ma' xulxin. Illi originarjament l-fond *in kwistjoni* kien mikri lil Antonio Pace illum mejjet, li bil-kunsens tas-sidien precedenti u l-

Kurja Arciveskovili u precisament tal-kanoniku li kien jigbor il-kera, l-familja Camilleri dahlet fil-fond *in kwistjoni* u baqghet tigi accettata l-kera. Huma kienu jiehdu hsieb l-imsemmi Antonio Pace, u baqghu jghixu mieghu sal-mewt, u wara mewtu bdew ihallsu l-*joint office*.

Sussegwentement il-Kummissarju tal-Artijiet, ghaliex umbaghad il-Gvern sar proprjetarju, beda jitlob lill-esponenti li johorgu minn parti li kienet id-dar taghhom.

L-esponenti dejjem kellhom access u uzu tal-ambjenti kollha li huma mniffdin kamra taghti ghall-ohra, hlief ghall-kamra 45 li hi remissa, li din ukoll hija mniffda mal-bitha.

B'ordni mahruga taht il-Kap. 228 tal-Ligijiet ta' Malta il-Kummissarju tal-Artijiet fuq l-awtorita' tieghu nnifsu moghti bil-ligi, u minghajr htiega jew access ghal decizjoni ta' xi Qorti jew tribunal, iddekreta li l-esponenti qed jokkupa l-fond *in kwistjoni* jew parti minnu bla titlu u kien qed jordna l-izgumbrament taghhom.

Din mhix semplicement diskrezzjoni amministrattiva li dwarha tista' ssir kawza halli Qorti tezamina l-att amministrattiv. Certament mhux *ultra vires* il-Kummissarju tal-Artijiet u dan ghas-semplici raguni li l-ligi nfisha taghtih is-setgha fuq kull Qorti u fuq kulhadd, u bil-frma tieghu, minghajr ma jaghti raguni jordna l-izgumbrament.

Ghalhekk l-esponenti m'ghandu l-ebda rimedju ordinarju. Ghalhekk kellu jirrikorri ghal rimedju kostituzzjonali.

L-lamenteli tal-esponenti huma dawn li gejjin:

1. Il-kap. 228 tal-Ligijiet ta' Malta kollu kemm hu jivvjola l-Art. 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea ghad-Drittijiet tal-Bniedem. Ghalhekk ghandu jigi dikjarat null u bla effett. Kif inhi miktuba din il-ligi, il-poter gudizzjarju huwa eskluz ghal kollox, u l-persuna li tkun tirrisjedi f'bini jew art tal-gvern, li jista' jkollha titlu, m'ghandha l-ebda rimedju biex jigi dikjarat li ghandha titlu u ma tistax titkecca.

2. Dan il-kap, huwa diskriminatorju favur il-Gvern u kontra l-inkwilin jew detentur, ghaliex ma hemmx l-istess regoli li japplikaw. Dan johrog manifest f'dan il-kaz. Meta kien tal-kurja, l-esponenti kellhom il-protezzjoni kollha u issa ghaliex sar tal-Gvern (li *en passante* ghandu jinghad li kellu juza l-art bi skop socjali) ma hemm l-ebda protezzjoni, l-anqas dik li jadixxi tribunal imparzjali u ndipendenti. Dan jikkostitwixxi ksur tal-Art. 14 tal-Konvenzjoni Ewropea ghad-drittijiet tal-Bniedem. Din hija diskriminazzjoni mill-istat u mil-legislazzjoni tal-istat bejn inkwilin u detentur ta' fond tal-istat u l-istess persuna jekk is-sid taghha jkun il-Gvern.

3. Fil-kaz partikolari l-agir tal-Kummissarju tal-Artijiet jivvjola l-artikolu 8 tal-Konvenzjoni istess Ewropea peress li qed ifixkel lill-familja Camilleri fid-drittijiet tal-hajja familjari u tad-dar taghhom.

4. *Inoltre* l-esponenti qed isofru lezjoni taht l-artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-istess Konvenzjoni Ewropea. L-izgumbrament huwa indhil fil-*possessions* taghhom, u dan mhux bil-mod u bil-kawteli previsti mill-istess konvenzjoni.

Ghaldaqstant l-esponenti jitolbu bir-rispett li din l-Onorabbli Qorti:

(1) tiddikjara l-Kap. 228 tal-Ligijiet ta' Malta jivvjola l-Konvenzjoni Ewropea ghad-Drittijiet tal-Bniedem fl-Artiklu 6(1), u l-artikolu 14 tal-istess Konvenzjoni Ewropea, u l-Art 1 tal-Ewwel Protokoll tal-istess Konvenzjoni, u ghalhekk huwa null u bla effett.

(2) tiddikjara li l-agir tal-Kummissarju tal-Artijiet, fil-kaz *in disamina*, jikkostitwixxi vjolazzjoni tal-Art 89(1) tal-Konvenzjoni Ewropea ghad-Drittijiet tal-Bniedem, u ghalhekk l-istess ordni mahrug minnu hija nulla u bla effett, u ghandha titqies bhala mhux maghmula u kancellata.

(3) taghti kull rimedju iehor opportun, inklus il-hlas ta' danni ghall-vjolazzjonijiet imsemmija.

(4) taghti immedjatament ordni lill-Kummissarju tal-Artijiet biex jiddesisti bla pregudizzju sakemm tigi deciza din il-vertenza biex hekk ma ssirx vjolazzjoni ohra, u *cioe'* li l-esponenti ma jkollhomx rimedju effettiv mill-awtoritajiet nazzjonali u dan skond l-artikolu 13 tal-istess Konvenzjoni.

Bl-ispejjez.

Rat id-digriet ta' din il-Qorti tal-4 ta' Frar, 2005, li *in forza* tieghu ordnat lill-intimat biex ma jesegwix l-ordni ta' zgumbrament fil-konfront tar-rikorrenti, u dana sakemm tigi deciza din il-vertenza jew sakemm ikun hemm ordni xort'ohra mill-Qorti;

Rat ir-risposta tal-intimati li *in forza* taghha ecepew illi:

It-talbiet tar-rikorrenti huma frivoli u ghandhom jigu michuda ghas-segwenti ragunijiet;

Ir-rikorrenti qed jaghtu interpretazzjoni ghal kollox zbaljata tal-Kap. 228 tal-Ligijiet ta' Malta. Il-Kap. 228 jaghti l-fakolta' lill-Kummissarju tal-Art illi fuq art tieghu, jista' johrog *eviction order* kontra persuni illi b'mod abbuzziv u illegali ikunu qed jokkupaw l-art bla titolu.

Kif ser jigi ppruvat fil-mori tal-kawza, ir-rikorrenti *a rigward* il-fond numru 45 u 46*, St. John Street, Siggiewi* qatt ma kellhom favur taghhom titolu validu fil-ligi u ghaldaqstant kwalunkwe azzjoni mehudha mill-esponent Kummissarju tal-Art taht il-Kap. 228 kienet wahda gusta u timmerita konferma.

Fl-opinjoni tar-rikorrenti, il-Kap. 228 jilledi d-drittijiet taghhom kif protett mill-Art. 6(1), l-Art. 8(1), l-Art. 14 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-Art. 1 tal-Ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea.

1. Ma jezisti ebda ksur tal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea

L-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea jghid hekk:

“In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law…”

M jezisti ebda ksur ta’ l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea mill-esponent Kummissarju tal-Art versu r-rikorrenti, ghas-segwenti ragunijiet:

1. Kwalunkwe azzjoni mehudha mill-Gvern abbazi tal-Kap. 228 tal-Ligijiet ta’ Malta hija azzjoni amministrattiva li tista’ tigi soggetta ghal proceduri ta’ *judicial review* quddiem il-Qrati Maltin taht il-ligijiet ta’ Malta;

2. Biex jinghata rimedju, m’hemmx ghalfejn illi kull ligi tipprovdi ghal tribunal *ad hoc* meta jezistu strutturi gudizzjarji, u *cioe’* il-Qorti nnifisha, fejn ir-rikorrenti jistghu jressqu l-ilmenti taghhom;

3. Il-Qrati taghna kif inhuma mwaqqfa mill-Kostituzzjoni indubjament huma *“independent and impartial tribunals”* skond l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea;

4. Hadd ma cahhad lir-rikorrenti mill jipprocedu b’tali proceduri kontra l-Gvern quddiem l-istess Qrati, ghaldaqstant, ma hemm ebda ksur ta’ *“fair hearing”* taht l-Art. 6 fuq citat.

Isegwi ghaldaqstant illi l-ewwel talba pretiza mir-rikorrent ghandha tigi michudha.

2. **Ma jezisti ebda ksur tal-Art. 14 tal-Konvenzjoni Ewropea**

L-artikolu 14 jghid hekk:

“The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin,

association with a national minority, property, birth or other status".

Fi kliem ir-rikorrenti, il-Kap. 228 huwa diskriminatarju favur il-Gvern u kontra l-inkwilin jew detentur ghaliex ma hemmx l-istess regoli li japplikaw, u li dan jikkostitwixxi ksur ta' l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea.

Bir-rispett kollhu l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea ma japplikax ghal kaz odjern ghaliex ir-rikorrenti ser jigu zgumbrati mill-fond mhux minhabba wiehed mill-kriterji elenkati taht l-istess artikolu, izda ghaliex huwa m'ghadux titolu validu fuq il-fond soggett ghall-izgumbrament.

Isegwi ghaldaqstant illi t-tieni parti ta' l-ewwel talba ghandha ukoll tigi michuda.

3. Ma jezisti ebda ksur ta' l-artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea

Art. 1 jaqra s-segwenti:

"Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The proceeding provisions shall not, however, in any way impair the right of a state to enforce such law as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties".

Fl-opinjoni tar-rikorrent, l-ordni ta' zgombrament hija azzjoni ta' indhil fil-*possessions* taghhom. Illi dina hija allegazzjoni ghal kollox zbaljata ghaliex stat ta' illegalita, bhal ma hija okkupazzjoni illegali, ma tistax taghti lok ghal titolu favur il-possessur (Art. 527 Kodici Civili). Ir-rikorrenti bl-agir tal-esponent Kummissarju tal-Art mhux qed jigi mcahhad mill-possessediment ta' xi haga jekk huwa mill-bidu nett qatt ma kellu titolu ghaliha.

Isegwi ghaldaqstant illi t-tielet parti ta' l-ewwel talba ghandha tigi michuda.

4. Ma jezisti ebda ksur ta' l-Art. 8 tal-Konvenzjoni Ewropea

Ir-rikorrenti jissoktaw billi jghidu illi l-kap. 228 sahansittra jfixkilhom mid-drittijiet tal-hajja familjari u tad-dar taghhom kif protett mill-artikolu 8.

L-artikolu 8(1) jghid is-segwenti:

"Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence".

Dina l-Onorabbli Qorti ma tistax tilqa' it-tieni talba mressqa mir-rikorrenti abbazi ta' l-artikolu 8 tal-Konvenzjoni Ewropea, dana *stante* illi l-Gvern mhux qed icahhad lir-rikorrenti milli jezercita d-dritt ta' hajja familjari jew ta' dar band'ohra. Il-fatt illi l-Gvern bl-agir tieghu qed itemm dak li huwa fi stat ta' illegalita, mhux qed ifixkel b'daqshekk ebda dritta ta' hajja familjari jew ta' dar kif inhu pretiz minnhom.

5. **Ir-rikorrent mhux intitolat ghal-danni**

Stante illi l-esponent Kummissarju tal-Artijiet ma vvjola ebda ksur ta' xi dritt lir-rikorrenti, huwa mhux intitolat ihallas danni kif inhu *di piu'* pretiz mir-rikorrenti.

Ghaldaqstant l-esponenti Kummissarju tal-Artijiet u Avukat Generali filwaqt li jgibu is-suespost *a konjizzjoni* ta' dina l-Onorabbli Qorti jitolbu bir-rispett illi fil-waqt illi dina l-Onorabbli Qorti tichad it-talbiet tar-rikorrenti fl-enterita' taghhom, tirrevoka *kontrario emperio* d-digriet taghha tal-4 ta' Frar, 2005, fejn ssospendiet l-ordni ta' zgumbrament fil-konfront tar-rikorrenti sabiex l-esponent Kummissarju tal-Art, ikun jista' jezegwixxi tali ordni skond il-ligi.

Rat l-atti tal-kawza u d-dokumenti esebiti;

Semghet lid-difensuri tal-partijiet;

Rat li l-kawza thalliet ghal-lum ghas-sentenza;

Ikkunsidrat;

Illi jirrizulta illi r-rikorrenti jirrisjedu fil-fondi *45, 46* u *47, Triq San Gwann, Siggiewi*, liema fondi jinfdu ma' xulxin. Originarjament, dawn kienu okkupati minn certu Antonio Pace li kien jokkuphom b'titolu ta' lokazzjoni minghand il-Kurja Arciviskovili ta' Malta. F'xi zmien ir-rikorrenti dahlu jghixu ma' Antonio Pace, skond huma, bil-kunsens tar-rapprezentant tal-Kurja. Il-kera baqghet tigi accettata, u r-rikorrenti baqghu jghixu fil-post anke wara l-mewt ta' Antonio Pace. Eventwalment dawn il-fondi ghaddew f'idejn il-Gvern, bis-sahha ta' ftehim milhuq bejn il-Gvern ta' Malta u l-awtoritajiet Eklesjastici; dan il-ftehim kien gie inkorporat fl-Att Dwar il-Proprjeta' ta' Entijiet Ekklesjastici, numru IV tal-1992 (illum Kapitolu 358 tal-Ligijiet ta' Malta).

Wara li l-proprjeta' ghaddiet f'idejn il-Gvern, il-kera baqghet tithallas lill-*Joint Office*, li huwa ufficcju kongunt bejn l-awtoritajiet civili u dawk ekklesjastici mahluq bl-iskop li jissorvelja u jamministra l-proprjeta' milquta b'dik il-ligi. Il-Kummissarju tal-Art, il-proprjetarju l-gdid ta' din il-proprjeta', wara li wasal biex jezamina c-cirkustanzi tal-kaz, deherlu li r-rikorrenti ma kienx ghad fadalhom titolu biex jibqghu *in okkupazzjoni* tal-proprjeta' jew parti minnha, u wara li nvoka l-provvedimenti tal-Kapitolu 228 tal-Ligijiet ta' Malta (L-Att dwar Zgumbrament minn Artijiet) huwa hareg ordni ta' zgumbrament.

Dak l-att, wara li jipprovdi li l-kelma *"art"* tfisser kull art jew bini proprjeta' ta' jew amministrata mill-Gvern, tghaddi biex taghti s-setgha lill-Kummissarju tal-Artijiet biex jizgombra lil kull min hu jidhirlu li qed jokkupa art tal-Gvern minghajr ebda titolu. L-artikolu rilevanti, l-artikolu 3, jipprovdi dan li gej fis-subartikoli (1) u (2) tieghu:

"3. (1) Il-Kummissarju, jekk fil-fehma tieghu jkun hekk mehtieg jew spedjent li jaghmel, jista' fid-diskrezzjoni assoluta tieghu jordna l-izgumbrament ta' kull persuna

minn kull art li tkun okkupata minn dik il-persuna minghajr ebda titolu jew li tkun moghtija b'encroachment jew, f'kaz ta' art li minn zmien ghal zmien tkun giet specifikata skond id-disposizzjonijiet ta' l-artikolu 2 ta' l-Ordinanza dwar il-Kummissarju ta' l-Artijiet, meta jkun skada l-perjodu ta' zmien specifikat f'kuntratt li jkun jaghti titolu, u t-tnehhija minn hemm ta' kull oggetti mobbli, fi zmien specifikat li jinghata fl-ordni u jista' ghal dak il-ghan jaghti dawk id-direttivi li fil-fehma tieghu jkunu mehtiega biex kull ordni bhal dak jigi ezegwit bl-anqas dewmien possibbli:

Izda d-disposizzjonijiet ta' l-artikolu 535 tal-Kodici Civili ma jkunux japplikaw ghal ordnijiet ta' zgumbrament mahrugin skond is-subartikolu (1):

Izda wkoll ordni ta' zgumbrament li jkun gie hekk mahrug m'ghandux jikkostitwixxi ezercizzju arbitrarju ta' drittijiet pretizi skond l-artikolu 85 tal-Kodici Kriminali.

(2)

Jekk l-okkupant ta' xi art bhal dik ma jharisx l-ordni fiz-zmien hekk specifikat, il-Kummissarju jista' jordna lil kull ufficjal tal-Pulizija li ma jkunx taht il-grad ta' spettur biex jiehu dawk il-passi u juza dik il-forza li fil-fehma tieghu jkunu ragonevolment mehtiega biex jigi zgurat it-tharis ta' l-ordni u ta' kull direttivi moghtija skond l-ahhar subartikolu qabel dan u ghat-tnehhija minn dik l-art ta' kull oggetti mobbli li jkunu jinsabu fiha".

Dan l-artikolu jaghti diskrezzjoni wiesgha hafna lill-Kummissarju tal-Artijiet biex, meta jhoss il-htiega, jaghti ordni ta' zgumbrament lil kull persuna minn kull art. Jekk l-okkupant ma jharisx din l-ordni, hu jista' jigi mgieghel johrog mill-proprjeta' bl-ghajnuna ta' ufficcjal tal-Pulizija. Din l-ordni tinhareg fuq l-awtorita' tal-Kummissarju tal-Pulizija, u l-ligi ma tipprovdix mod ta' kif tali ordni tista' tigi attakkata jew *challenged* quddiem qorti indipendenti u imparzjali.

Ir-rikorrenti, li gew notifikati b'tali ordni, qed jallegaw li l-hrug ta' dik l-ordni, u l-Kap. 228 innifsu, jiksru d-drittijeit

fundamentali tal-bniedem kif protetti bl-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea (Kap. 319). Dan l-att jinkorpora fis-sistema Malti l-Konvenzjoni ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali.

Ir-rikorrenti, specifikatament, jallegaw li dak l-att imur kontra l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni (li jaghti dritt ta' smiegh imparzjali u pubbliku fiz-zmien ragonevoli minn tribunal indipendenti u imparzjali mwaqqaf bil-ligi fid-decisjoni tad-drittijiet civili u tal-obbligi ta' kull cittadin), jikser ukoll l-artikolu 14 tal-Konvenzjoni (li jipprovdi li t-tgawdija tad-drittijiet u libertajiet kontemplati fil-Konvenzjoni ghandha tigi assigurata minghajr diskriminazzjoni), jinvjola l-artikolu 8 tal-istess Konvenzjoni (li jghid li kullhadd ghandu d-dritt ghar-rispett tal-hajja privata tieghu u tal-familja tieghu), u jmur kontra l-artikolu 1 tal-Ewwel Protocol tal-Konvenzjoni Ewropea (li tipprovdi li kull persuna ghandha dritt ghat-tgawdija tal-possedimenti taghha).

Fil-kuntest tal-Artikolu 6, ir-rikorrenti jilmentaw li, kif inhi miktuba l-ligi, il-poter gudizzjarju huwa eskluz ghal-kollox, u l-persuna li tkun tirrisjedi f'bini jew art tal-Gvern, anke jekk tallega li jkollha titlu, m'ghandha l-ebda rimedju biex jigi dikjarat li, fil-fatt, ghandha titolu u m'ghandhiex titkecca.

Fuq dan l-artikolu, inghad fil-kawza Delcourt, decisa mill-Qorti Ewropea fis-17 ta' Jannar, 1970;

"In a democratic society within the meaning of the Convention, the right to a fair administration of justice holds such a prominent place that a restrictive interpretation of article 6(1) would not correspond to the aim and the purpose of that provision".

L-importanza ta' dan l-artikolu johrog mill-fatt li l-amministrazzjoni tal-gustizzja hija wiehed mit-tlett strutturi tad-demokrazzija, u fil-waqt li c-cittadin huwa prekluz milli jiehu l-ligi f'idejh, fl-istess hin ghandu jistenna rimedji *opportuni* u accessibilita' ghall-ilmenti tieghu quddiem il-Qrati tal-pajjiz.

Fil-fatt, kif josservaw van Dijk u van Hoof, fil-ktieb *“Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”*, (Tielet Edizzjoni, pagna 418).

“Article 6(1) not only guarantees procedural remedies in relation to judicial proceedings, but also grants a right to judicial proceedings for the cases mentioned in this article: the right of access to court. This right has not been laid down in express terms in article 6. Its first paragraph only refers to entitlement to a fair and public hearing by a court, leaving it unclear whether this entitlement only exists where judicial proceedings have been provided for under domestic law, or implies – or rather presupposes – a right to such judicial proceedings. This unclarity was lifted by the Court in its Golder judgement. (21st February, 1975). There the Court held that article 6 must be read in the light of the following two legal principles:

(1) the principle whereby a civil claim must be capable of being submitted to a judge, as one of the universally recognized fundamental principles of law; and

(2) the principle of international law which forbids the denial of justice”.

Isegwi, li meta hemm kwistjoni dwar id-drittijiet u obbligi civili tac-cittadin, dawn id-drittijiet u obbligi jridu jigu decisi mhux minn parti wahda fil-kwistjoni, izda min Qorti indipendenti u imparzjali. Applikat dan il-principju ghal dan il-kas, ifisser li jekk il-Kummissarju tal-Art ihoss li hemm persuna bla ebda titolu *in okkupazzjoni* ta’ art jew bini tal-Gvern, jekk din il-pretensjoni tkun kontestata mill-okkupant, id-decisjoni dwar jekk fil-fatt l-okkupazzjoni hijiex bla titolu, trid tittiehed mhux mill-Kummissarju stess, izda minn Qorti imwaqqfa bil-ligi li jkollha l-possibilita’ li tisma’ l-provi kollha rilevanti, konsistenti mal-principji ta’ gustizzja naturali, u wara taghti s-sentenza taghha fuq il-materja. Fil-ligi *in kwistjoni*, l-okkupant zgumbrat fuq ordni tal-Kummissarju, ma inghata ebda dritt jikkontesta l-allegazzjoni li hu jinsab *in okkupazzjoni* bla titolu, u, anzi, il-Kummissarju gie moghti l-poter li jaghti dawk id-direttivi

kollha mehtiega biex l-ordni tieghu tigi ezegwita bl-anqas dewmien possibbli.

L-intimati jallegaw li kull decisjoni li jiehu l-Kummissarju tista' tigi kontestata quddiem il-Qrati bil-proceduri ta' *judicial review of administrative action*. Dan, *pero'*, mhux rimedju effettiv, ghax Qorti aditta b'din il-kompetenza ghandha gurisdizzjoni limitata, u m'ghandhiex gurisdizzjoni tiddeciedi hi fuq il-fatti tal-kaz. F'kaz ta' *judicial review* il-Qorti tista' tara jekk gewx segwiti l-principji ta' gustizzja naturali u jekk l-esercizzju tal-poter moghti sarx fit-termini tal-ligi, ghal-skop ragjonevoli u wara li ittiehed kont tac-cirkustanzi kollha rilevanti tal-materja; il-Qorti, *pero'*, ma tistax tisostitwixxi d-diskrizzjoni taghha ghal dik ezercitata minn min ikollu dak is-setgha. Fil-ktieb fuq indikat ta' van Dijk u van Hoof jinghad, fil-fatt, (op. cit. pagna 419) li:

"The right to access has its full meaning only if the court concerned has full jurisdiction to determine the case before it. This means, that the court must have competence to judge both on the facts and on the law as a basis of its determination".

Din il-Qorti ma taqbilx li r-rimedju ta' *judicial review* jaghti rimedju adegwat u effettiv ghal min jigi mcahhad mill-pussess ta' art tal-Gvern, u dan peress li f'kaz ta' *review*, xorta wahda jibqa' l-kaz li d-determinazzjoni tad-drittijiet civili tal-okkupant tkun qed isir minn parti fil-kwistjoni u mhux minn Qorti indipendenti. Bir-*review*, il-Qorti tara li min ikun ha d-decizjoni jkun segwa certi principji, impenja mohhu ghal-ghan tal-poter moghti lilu u li ha in konsiderazzjoni dak li hu rilevanti u xejjen kull konsiderazzjoni irrilevant; id-decisjoni, *pero'*, xorta jehodha hu. Hawnhekk, mhux kaz ta' decisjoni amministrattiva, izda materja li tolqot direttament id-dritt ta' cittadin li jibqa' *in okkupazzjoni* ta' art jew bini li ma jkunx okkupa klandestinament jew bi vjolenza. Il-fatt li parti wahda fil-kwistjoni hija l-Gvern ma jbiddilx is-sitwazzjoni ghax kif gie diversi drabi rimarkat minn guristi fil-materja, la fil-Konvenzjoni u lanqas fit-*travaux préparatoires* taghha ma hemm indikazzjoni li dan id-dritt

hu riservat biss ghal-kaz ta' *"rights and obligations of a private law character"* (ara f'dan is-sens il-kaz Ringeisen, decis mill-Qorti Europea fis-16 ta' Lulju, 1971). Biex tigi determinata il-kwistjoni jekk persuna ghandhiex dritt jew le li tibqa' *in okkupazzjoni* ta' fond, il-materja trid tigi decisa minn Qorti indipendenti li jkollha s-setghat kollha tinvestiga l-fatti tal-kaz. Dan il-punt kompla gie amplifikat mill-awturi van Dijk u van Hoof (op. cit. pagna 420), meta, b'riferenza ghal-gurisprudenza tal-Qorti Ewropea osservaw:

"The right of access to court means that the person concerned not only has a right to apply to a court for the determination of his rights or obligations and to present his case properly and satisfactory, but – as mentioned before – also has a right to it that there is an independent and impartial court to make this determination; otherwise his right of access is not secured. In addition, that court must have the required jurisdiction to make the determination. Thus, in the cases of W, B and R v. the United Kingdom the Court held that, although the parents could apply for judicial review or institute wardship proceedings and thereby have certain aspects of the authority's access decisions examined by an English court, during the currency of the parental resolutions the court's powers were not of sufficient scope to fully satisfy the requirements of Article 6(1), as they did not extend to the merits of the matter. And in the Obermeier Case the Court held that there had been a violation of the right of access to court, since the court in question could only determine whether the administrative authorities had exercised their discretionary power in a way compatible with the object and purpose of the applicable law".

Minn dan ghandu jsegwi b'mod car, li l-okkupant ta' art tal-Gvern irid jigi provdut b'access ghall-Qorti fejn il-materja *in dispute* tkun tista' tigi determinata. Jekk ir-rikorrenti, f'dan il-kaz, ghandhomx jew le titolu fuq il-proprjeta' *in kwistjoni*, u f'kaz affermattiv, l-estensjoni ta' dak it-titolu, irid jigi determinat biss mill-Qorti b'gurisdizzjoni wiesa' li tiddeciedi kemm fuq il-ligi kif ukoll fuq il-fatti (ara l-kaz

Benthem decis mill-Qorti Ewropea fit-23 ta' Ottubru, 1985).

Il-Qorti, ghalhekk, tqies li l-artikolu 3 tal-Kap. 228 tal-Ligijiet ta' Malta, *in kwantu* ma jipprovdix ghad-determinazzjoni tal-kwistjoni hemm inqanqla minn Qorti indipendenti u imparzjali, jivvjola l-artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni Ewropea, u bhala tali ghandu jigi dikjarat null u bla effett. La darba l-Qorti waslet ghal-din il-konkluzzjoni, mhux mehtieg li jigi trattatat jekk il-ligi *in kwistjoni* tivvjolax xi jedd iehor protett mill-istess Konvenzjoni.

Ghaldaqstant, ghar-ragunijiet indikati, tiddisponi mill-kawza billi tilqa' t-talba tar-rikorrenti u tiddikjara li l-artikolu 3 tal-Kapitolu 228 tal-Ligijiet ta' Malta, l-Att XIV tal-1972, kif emendat, dwar Zgumbrament mill-Artijiet, jivvjola l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali, inkorporat fil-ligi Maltija bl-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea (Kap. 319), u *kwindi* huwa null u bla effett, u tqies wkoll nulla u bla effett l-ordni li hareg il-Kummissarju tal-Art taht l-istess ligi fil-konfront tar-rikorrenti, u qed tigi, ghaldaqstant, kancellata.

Il-Qorti tordna li kopja ta' din id-decisjoni tintbaghat lill-*Ispeaker* tal-Kamra tad-Deputati biex din tirregola ruha skond il-ligi.

L-ispejjes tal-kawza jithallsu mill-intimati.

< Sentenza Finali >

---------------------------------TMIEM---------------------------------